

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОЧІКУВАНЬ В ІТ-СФЕРІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ

GENDER FEATURES OF SOCIO-PSYCHOLOGICAL EXPECTATIONS IN THE IT SECTOR: A COMPARATIVE ANALYSIS OF UKRAINIAN AND INTERNATIONAL EXPERIENCE

У статті розглянуто гендерні особливості соціально-психологічних очікувань у ІТ-сфері, з акцентом на вплив гендерних стереотипів та соціально-психологічних бар'єрів на кар'єрний розвиток жінок і чоловіків у цій галузі. ІТ-сфера традиційно сприймається як переважно «чоловіча» професія, що призводить до стереотипів щодо технічних здібностей жінок і їх здатності до стратегічного мислення та управлінських ролей. Таке уявлення значною мірою обмежує можливості жінок на всіх етапах їхнього професійного розвитку – від навчання до кар'єрного зростання.

Зокрема, розглянуто, як гендерні стереотипи проявляються на рівні соціально-психологічних очікувань щодо поведінки чоловіків і жінок в ІТ-середовищі, впливають на їх професійну реалізацію та сприйняття їхніх здібностей. Проаналізовано, як соціальні та культурні фактори формують ці очікування, що часто призводить до гендерної нерівності в ІТ-компаніях, де жінки зіштовхуються з дискримінацією та обмеженнями в кар'єрному рості.

Особливу увагу приділено порівнянню українського та міжнародного досвіду в питаннях гендерної рівності в ІТ. В Україні, попри певні зрушення у напрямку підтримки жінок у технологічних професіях, все ще існують суттєві бар'єри для їх повної інтеграції в ІТ-сектор, зокрема через недостатню кількість освітніх програм, спрямованих на заохочення дівчат до технічних дисциплін, та наявність корпоративних структур, що не завжди сприяють гендерній інклюзії. Водночас на міжнародному рівні, зокрема в США, Канаді та країнах ЄС, спостерігається успішний досвід реалізації програм підтримки жінок у ІТ, що включають наставництво, інклюзивні практики та державну підтримку.

Запропоновано рекомендації для подолання гендерних стереотипів та соціально-психологічних бар'єрів у ІТ-сфері, серед яких важливими є зміни в освітніх програмах, спрямованих на розвиток гендерної рівності та інклюзивної корпоративної культури, а також створення рівних можливостей для всіх працівників без урахування статі.

Ключові слова: гендерні стереотипи, соціально-психологічні очікування, ІТ-сфера, жінки в ІТ, гендерна рівність, кар'єрні можливості, дискримінація в ІТ, корпоративна культура,

соціальні бар'єри, міжнародний досвід, освітні програми, інклюзивність.

The article examines the gender features of socio-psychological expectations in the IT sector, with a focus on the impact of gender stereotypes and socio-psychological barriers on the career development of both women and men in this field. The IT sector is traditionally perceived as a predominantly "male" profession, leading to stereotypes about women's technical abilities and their capacity for strategic thinking and managerial roles. This perception significantly limits women's opportunities at all stages of their professional development – from education to career advancement.

Specifically, the article discusses how gender stereotypes manifest at the level of socio-psychological expectations regarding the behavior of men and women in the IT environment, affecting their professional realization and the perception of their abilities. It also analyzes how social and cultural factors shape these expectations, often leading to gender inequality in IT companies, where women face discrimination and limitations in career growth.

Particular attention is given to the comparison of Ukrainian and international experiences regarding gender equality in IT. In Ukraine, despite some progress in supporting women in technological professions, significant barriers still exist for their full integration into the IT sector, particularly due to the lack of educational programs aimed at encouraging girls to pursue technical disciplines and the presence of corporate structures that do not always promote gender inclusion. Meanwhile, at the international level, especially in the USA, Canada, and EU countries, there is successful experience in implementing programs to support women in IT, which include mentorship, inclusive practices, and state support.

Recommendations are provided for overcoming gender stereotypes and socio-psychological barriers in the IT sector, including changes in educational programs aimed at promoting gender equality and inclusive corporate culture, as well as creating equal opportunities for all employees regardless of gender.

Key words: gender stereotypes, socio-psychological expectations, IT sector, women in IT, gender equality, career opportunities, discrimination in IT, corporate culture, social barriers, international experience, educational programs, inclusivity.

УДК 305:004.67]316.663.4
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2025.73.44>

Парильяк О.В.

аспірант кафедри соціальної психології
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника

Значення гендерної рівності та соціально-психологічних очікувань у контексті розвитку ІТ-сфери стає актуальним у сучасному світі, де технології займають центральне місце у суспільному житті, економіці та науці. ІТ-сфера є однією з найбільш перспективних галузей, де інновації й технологіч-

ний прогрес створюють не тільки нові можливості, але й піднімають питання рівності й справедливості. Незважаючи на високий попит на фахівців у цій галузі, гендерна нерівність залишається серйозною проблемою: жінки досі зіштовхуються з численними бар'єрами на шляху до кар'єрного

зростання, зниженою оцінкою їхнього професіоналізму та дискримінацією. Такі питання пов'язані не лише із соціальними нормами і культурними стереотипами, а й із соціально-психологічними очікуваннями, які мають вплив на поведінку, мотивацію та кар'єрні перспективи як чоловіків, так і жінок в ІТ-сфері. Гендерна рівність у сфері ІТ є не лише питанням соціальної справедливості, але й важливим фактором для стимулювання інновацій та розвитку. Різноманітність у командах сприяє створенню більш креативних та ефективних рішень, що підтверджено численними дослідженнями. Тому важливо аналізувати соціально-психологічні очікування, що виникають стосовно чоловіків і жінок в цій галузі, а також розглядати проблеми, які пов'язані з гендерною дискримінацією та стереотипами.

Як зазначає, А. Біннс гендер – соціально-культурні відмінності між чоловіками та жінками, які не обмежуються лише біологічними характеристиками, а включають в себе рольові, поведінкові, соціальні та психологічні аспекти. Гендерні уявлення формуються в суспільстві і мають великий вплив на поведінку та статус індивідів у різних сферах, зокрема, в ІТ [5, с. 118].

Дослідник С.Черян пише, що соціально-психологічні очікування – це уявлення та переконання, які існують у суспільстві щодо того, якою має бути поведінка людей, зокрема чоловіків та жінок, у певних ситуаціях чи професійних сферах. В ІТ-сфері ці очікування стосуються того, які ролі повинні виконувати жінки та чоловіки, їх професійні компетенції, кар'єрні можливості тощо [6, с. 23].

Науковці Н. Ітон, К. Кейс, Р. Крюгер стверджують, що ІТ-сфера – це галузь, що охоплює різноманітні напрями, пов'язані з інформаційними технологіями, включаючи програмування, розробку програмного забезпечення, комп'ютерні науки, цифрові технології, а також інновації та стартапи у сфері технологій. ІТ-сфера є важливою складовою сучасної економіки, і її розвиток значною мірою залежить від участі людей різних гендерів [7, с. 283].

Науковець К. Скотт пише, що гендерні стереотипи – це спрощені та часто несправедливі уявлення про властивості, ролі та поведінку чоловіків і жінок, які існують у суспільстві. Вони призводять до обмежень у кар'єрних можливостях, змушують людей діяти відповідно до очікуваних стандартів, а також бути джерелом гендерної дискримінації. У ІТ-сфері гендерні стереотипи передбачають припущення, що жінки менш здатні до технічних і математичних дисциплін, ніж чоловіки [8, с. 786].

Гендер є комплексним соціальним конструктом, що включає не тільки біологічні відмінності між чоловіками та жінками, але й соціальні, культурні та психологічні аспекти. Гендерні стереотипи – це спрощені, часто перебільшені уявлення про ролі, поведінку та здібності чоловіків і жінок, які складаються в суспільстві. Такі стереотипи мають

вплив на індивідуальні соціальні очікування, формують уявлення про те, які ролі та діяльність є прийнятними для різних статей, а також визначають, які можливості відкриваються перед людьми в різних сферах життя. В ІТ-сфері гендерні стереотипи обмежують кар'єрні перспективи жінок, спричиняють значну нерівність в участі жінок у технологічних галузях.

Дослідниця Ю.Красілова стверджує, що соціально-психологічні теорії, що описують гендерні очікування, розглядають, як суспільство формує уявлення про належну поведінку і ролі чоловіків і жінок. Теорія соціальної ідентичності стверджує, що гендерні ролі визначаються через соціальні групи, до яких люди належать, і через соціальні очікування, пов'язані з цими групами. Згідно з цією теорією, люди прагнуть бути прийнятими в межах своєї групи, тому їх поведінка часто відповідає соціальним стандартам і вимогам. Теорія соціального навчання акцентує увагу на тому, як поведінка дітей та дорослих формується під впливом зовнішнього середовища та прикладів, які вони спостерігають у своїх родин, школах, на роботі. У результаті цього формуються усталені уявлення про те, що є «чоловічими» або «жіночими» ролями в суспільстві. Рольові теорії гендеру стверджують, що люди виконують певні соціальні ролі, визначені суспільними стандартами, і ці ролі базуються на очікуваннях щодо того, як повинні поводитися чоловіки та жінки в конкретних соціальних контекстах [1, с. 32].

ІТ-сфера є однією з найбільш динамічних та інноваційних галузей сучасної економіки, однак вона також є однією з тих, де гендерна нерівність зберігається на високому рівні. Історія становлення гендерної рівності в ІТ показує, що ця сфера протягом десятиліть була домінована чоловіками. Вже на початкових етапах розвитку технологій жінки були в меншості серед фахівців у цій галузі. Перші комп'ютерні програмістки, такі як Ада Лавлейс і Грейс Хоппер, однак з часом роль жінок у ІТ-сфері зменшилася, що стало результатом зміни соціальних стереотипів та очікувань щодо «правильних» професій для жінок. Завдяки активним ініціативам на міжнародному рівні, гендерна рівність у технологічній сфері стає все більш важливим питанням, однак в Україні та багатьох інших країнах проблема гендерної нерівності в ІТ залишається актуальною.

Гендерні ролі в ІТ-сфері традиційно асоціюються з технічними, аналітичними здібностями, які стереотипно приписуються чоловікам, що призводить до того, що жінки часто сприймаються як менш кваліфіковані або недостатньо компетентні в таких ролях, що в свою чергу обмежує їх можливості для кар'єрного зростання. Водночас чоловіки, які працюють в ІТ, зіштовхуються з іншими стереотипами, наприклад, очікуваннями високої технічної майстерності та схильністю до «холодної» логіки, що обмежує їх емоційну виразність та соціальні навички.

Гендерна рівність в ІТ-сфері не лише питання соціальної справедливості, а й важливий фактор для розвитку інновацій. Дослідження показують, що різноманітність в командах, зокрема гендерна рівність, сприяє більш креативному підходу до вирішення проблем та розробки інновацій. Команди, які складаються з представників різних гендерів, мають більш широкий спектр ідей, підходів та рішень, що підвищує їхню ефективність. Крім того, гендерна рівність допомагає зменшити соціальний конфлікт, підвищити моральний клімат у колективі та створити більш здорову атмосферу для роботи. Проте на шляху до забезпечення гендерної рівності в ІТ-сфері є численні проблеми. Однією з найбільших є гендерна дискримінація на робочому місці. Жінки в ІТ-сфері зіштовхуються з упередженим ставленням, що проявляється у вигляді нерівної оплати праці, обмежених можливостей для просування. Отже, гендерна рівність є не лише питанням соціальної справедливості, але й важливим фактором для розвитку інновацій та ефективності ІТ-сфери. Вирішення проблеми гендерної дискримінації в ІТ є ключовим елементом для створення більш інклюзивного та продуктивного робочого середовища, що сприятиме розвитку галузі в цілому [1, с. 31].

Гендерні стереотипи є основним фактором, що формує соціально-психологічні очікування щодо чоловіків і жінок в ІТ-сфері. Від початку розвитку технологій ІТ-сфера традиційно вважалася «чоловічою» галуззю, що обумовлено стереотипами про технічну здатність, логічне мислення та схильність до аналітики, які зазвичай приписуються чоловікам. Ці стереотипи негативно впливають на жінок, обмежуючи їх участь у технологічних професіях та створюючи додаткові бар'єри для кар'єрного розвитку. Жінки часто стикаються з уявленням, що їх роль в ІТ може бути лише допоміжною, а не стратегічною або технічною, що може привести до їх недооцінки в командній роботі та на високих керівних посадах. Очікування, які суспільство та організації мають щодо чоловіків та жінок в ІТ, часто ґрунтуються на гендерних стереотипах. Наприклад, чоловіки вважаються більш здатними до аналітичного мислення та технічних навичок, тоді як жінки, як правило, очікується, що вони будуть займатися більш «м'якими» аспектами ІТ, такими як управління проектами чи комунікації, що формує певні соціальні й організаційні норми, які можуть обмежувати професійні можливості жінок та створювати труднощі для розвитку рівних умов у робочих процесах. Формування цих очікувань тісно пов'язане з соціальними та культурними факторами. В різних культурах ставлення до гендерних ролей варіюється, що призводить до різних практик та підходів до гендерної рівності в ІТ. У країнах з більш розвиненими програмами гендерної рівності спостерігається більше підтримки для жінок у галузі науки та технологій. Водночас у країнах з традиційними поглядами на гендер можуть існу-

вати значні перепони для кар'єрного зростання жінок в ІТ.

Психологічний аспект впливу гендерних очікувань на професійний розвиток полягає в тому, що жінки можуть відчувати тиск через стереотипи, які обмежують їх можливості на ринку праці, що призводить до зниження самооцінки та впевненості в своїх силах, оскільки жінки часто повинні демонструвати перевищену кваліфікацію та досягнення, щоб довести свою здатність виконувати такі ж ролі, як і чоловіки. На міжнародному рівні ставлення до чоловіків та жінок в ІТ варіюється залежно від культурних, соціальних і економічних умов у різних країнах. В країнах Європи та Північної Америки спостерігається більший акцент на гендерну рівність, в той час як у більш традиційних культурах гендерні стереотипи залишаються значним бар'єром для досягнення рівних можливостей у професійному розвитку. Спільні проблеми, з якими зіштовхуються жінки в ІТ, гендерна дискримінація, нерівність в оплаті праці, а також обмеження в кар'єрному зростанні. Гендерна дискримінація проявляється у формі перешкод на етапах набору на роботу, оцінки продуктивності та надання підвищень.

В Україні питання гендерної рівності в ІТ-сфері актуальне, оскільки в країні спостерігається збільшення участі жінок у технологічних галузях. Однак, незважаючи на позитивні тенденції, гендерна нерівність в ІТ ще залишається проблемою. Одним із основних чинників, що впливають на гендерний дисбаланс у цій сфері, є соціально-психологічні бар'єри, які продовжують обмежувати доступ жінок до висококваліфікованих посад. В Україні існує ряд ініціатив, спрямованих на покращення гендерної рівності в ІТ-сфері. Наприклад, організації та освітні проекти, такі як Women in Tech Ukraine, надають жінкам можливість навчатися в технічних спеціальностях, здобувати професійні навички та розвиватися у технологічних компаніях. Крім того, проводяться тренінги, вебінари та конференції, що мають на меті підтримати жінок у їхньому професійному розвитку та подоланні гендерних стереотипів у ІТ-сфері. Однак попри це, українські жінки в ІТ ще зіштовхуються з проблемами, такими як обмежений доступ до кар'єрних можливостей, гендерна дискримінація та недостатня підтримка з боку роботодавців. Також існують труднощі в балансуванні професійного життя та особистого, що є ще однією значущою перепорою для жінок у цій галузі.

Міжнародний досвід показує відмінності в підходах до гендерної рівності в ІТ в залежності від країни. У США та Канаді вже давно прийнято активні стратегії підтримки жінок у технологічних сферах. Наприклад, в США реалізуються програми, як-от «Girls Who Code», які сприяють залученню дівчат до програмування з раннього віку. У Канаді активно підтримуються ініціативи, що пропонують жінкам можливість стажування та наставництва в ІТ-компаніях. В Європейському Союзі діють широко-

масштабні програми, такі як «Digital Skills and Jobs Coalition», що має на меті підвищення цифрових навичок серед жінок і стимулювання їх участі в технологічних галузях. У багатьох європейських країнах, зокрема в Норвегії та Швеції, існують політики гендерної рівності, що сприяють залученню жінок до ІТ через фінансування програм навчання та доступ до кар'єрних можливостей. У країнах Азії, таких як Індія та Китай, проблеми гендерної нерівності також є актуальними, хоча в деяких регіонах вже відбуваються спроби вирішення цих питань через спеціальні програми, як-от «Women in Tech India». Проте загалом в Азії зберігається більш консервативний підхід до ролі жінок у професійних галузях, зокрема в ІТ, що обмежує доступ жінок до ключових позицій у галузі [6, с. 24].

Порівняння гендерних стереотипів та соціально-психологічних очікувань в Україні та міжнародному досвіді виявляє суттєві відмінності в підходах. В Україні ще залишається гендерний розрив в ІТ-сфері, зокрема в кількості жінок на високих технічних посадах та у стартапах. Однак міжнародний досвід показує, що країни з розвиненими стратегіями підтримки жінок у технологіях демонструють вищі результати щодо гендерної рівності в ІТ (див. табл. 1).

Одним із ключових факторів є активне залучення держави та громадських організацій до реалізації програм підтримки жінок у ІТ. В Україні такі ініціативи лише починають набувати популярності, і потребують додаткових зусиль для покращення ефективності та збільшення доступу жінок до професійних можливостей. Міжнародні ініціативи, такі як програми наставництва та навчання для жінок, є успішними прикладами, які можуть бути адаптовані в Україні. Такі підходи

допомогли в багатьох країнах знизити гендерний дисбаланс у ІТ-сфері та збільшити кількість жінок, які займають ключові позиції у технологічних компаніях. Найбільш успішними практиками, що можуть бути застосовані в Україні, є ті, що включають системну підтримку жінок у процесі їх професійного розвитку, починаючи з шкільної та вищої освіти, а також підтримку через стажування та наставництво в ІТ-компаніях. Варто також звернути увагу на політики інклюзивності та гендерної рівності, що вже активно впроваджуються в Європі та Північній Америці, зокрема через створення платформ для жінок у технологіях і розвиток програм рівних можливостей для кар'єрного росту. Підтримка жінок у ІТ повинна передбачати не лише розв'язання питань професійної кваліфікації, але й створення сприятливого соціально-психологічного середовища, яке допоможе подолати існуючі гендерні стереотипи та соціальні бар'єри. гендерні стереотипи та соціально-психологічні очікування, що сформовані в суспільстві, значною мірою впливають на вибір професії та кар'єрний розвиток чоловіків і жінок, створюють певні бар'єри для рівного доступу до можливостей. Водночас, у багатьох країнах світу, зокрема в США, Канаді, ЄС та Азії, вже впроваджуються успішні стратегії підтримки жінок у ІТ, зокрема через програми навчання, наставництва, стажування та інклюзивності на робочому місці. Порівняння українського та міжнародного досвіду показує, що для покращення ситуації в Україні необхідно впроваджувати кращі практики, такі як активна підтримка жінок у професійному розвитку через навчальні програми, політики рівних можливостей і створення здорового робочого середовища, вільного від гендерних стереотипів та

Таблиця 1

Порівняння гендерних стереотипів та соціально-психологічних очікувань в Україні та міжнародному досвіді

Аспекти	Український досвід	Міжнародний досвід
Гендерні стереотипи в ІТ	ІТ вважається «чоловічою» професією, існують уявлення, що жінки менш здібні до технічних та інженерних спеціальностей.	У багатьох країнах, зокрема в США та Канаді, хоча ІТ залишається більш чоловічою сферою, але активно підтримуються програми заохочення жінок до технологічних професій.
Соціально-психологічні очікування	Чоловіки на технічні та управлінські позиції, жінки – на ролі підтримки, або в гуманітарних дисциплінах.	В міжнародному контексті жінки також часто стикаються з обмеженнями в кар'єрному зростанні, однак існують програми для подолання гендерної нерівності та більш активне просування жінок на керівні посади.
Роль держави та підтримка	Українські ініціативи щодо гендерної рівності в ІТ є на початковій стадії, хоча існують програми підтримки жінок в технічних дисциплінах (наприклад, «SheTech»).	В міжнародному досвіді в США, Канаді, ЄС існують державні та неурядові програми, що активно підтримують жінок у технологіях через фінансування, менторство та тренінги.
Ініціативи для підтримки жінок	В Україні існують окремі ініціативи, як, наприклад, організація жіночих форумів та технологічних конкурсів, але їх мало для широкого впровадження.	Міжнародні організації активно підтримують жінок у сфері ІТ за допомогою спеціальних проектів, таких як «Women Who Code» в США, програми підтримки стартапів для жінок, менторські програми та стипендії.

Джерело: складено автором.

дискримінації. Використання цих підходів сприятиме розвитку ІТ-сфери в Україні та підвищенню її інноваційного потенціалу, що є ключовим для подальшого економічного росту країни.

Отже, аналіз гендерних особливостей соціально-психологічних очікувань в ІТ-сфері показав, що гендерні стереотипи та бар'єри для жінок є поширеними як в Україні, так і на міжнародному рівні. В Україні ІТ традиційно сприймається як «чоловіча» сфера, що обмежує можливості для жінок. Соціально-психологічні очікування щодо «чоловічих» та «жіночих» ролей у технічних професіях сприяють гендерній нерівності та дискримінації, що особливо помітно на керівних посадах. Міжнародний досвід демонструє успішні ініціативи з підтримки жінок у ІТ, але проблема гендерної дискримінації та стереотипів залишається актуальною у багатьох країнах. Для покращення ситуації в Україні необхідно впроваджувати програми підтримки жінок у технологіях, змінювати освітні програми та створювати інклюзивне робоче середовище, що дозволить забезпечити рівні можливості для розвитку кар'єри в ІТ незалежно від статі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Красілова Ю., Ільчук А. Вплив гендерних стереотипів на вибір майбутньої професії. *Партнерство роботодавця та закладу вищої освіти: підготовка конкурентоспроможного фахівця у галузі соціальної роботи*: збірник тез, м. Київ, 28 жовтня 2020 р. Київ, 2020. С. 28–32.
2. Основи теорії гендеру: навчальний посібник. Київ : К.І.С., 2004. 536 с.
3. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV, станом на 3 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення: 13.05.2025).
4. Словник ґендерних термінів / уклад. З.В. Шевченко. Черкаси: Чабаненко Ю., 2016. 336 с.
5. Binns A. Gender equality in the tech industry: An analysis of barriers and strategies for success. *Journal of Technology and Gender Studies*, 14(2), 2019. P. 117–133.
6. Cheryan S., Master A., Meltzoff A. N. Cultural stereotypes as gatekeepers: Increasing girls' interest in computer science and engineering by diversifying stereotypes. *Frontiers in Psychology*, 6, 2015. P. 49.
7. Eaton N.R., Keyes K.M., Krueger R.F., Balsis S., Skofol A.E., Markon K.E., Grant B.F., Hasin D.S. An invariant dimensional liability model of gender differences in mental disorder prevalence: Evidence from a national sample. *J. Abnorm. Psychol.* 2012. p. 282–288.
8. Seedat S., Scott K.M., Angermeyer M.C., Berglund P., Bromet E.J., Brugha T.S., Demyttenaere K., de Girolamo G., Haro J.M., Jin R., et al. Cross-national associations between gender and mental disorders in the WHO World mental health surveys. *Arch. Gen. Psychiatry*. 2009. p.785–795.